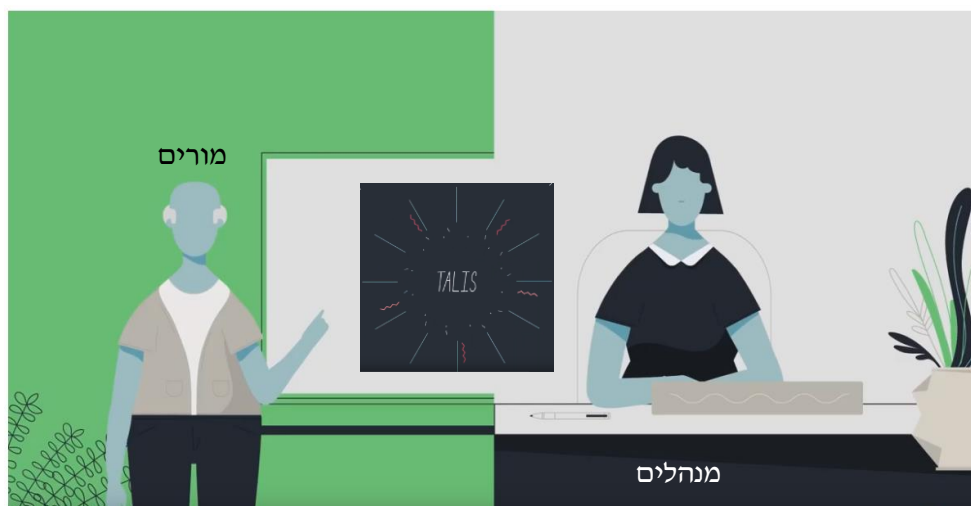

טאליס 2018 TALIS

Teaching and Learning International Survey

סקר ההוראה והלמידה הבין-לאומי

דוח מורחב

פרק 2 – פרופיל המורים והמנהלים ומשרות ההוראה והניהול

הדוח המלא של מחקר טאליס 2018 מפורסם באתר הראמ"ה

2. פרופיל המורים והמנהלים ומשרות ההוראה והניהול

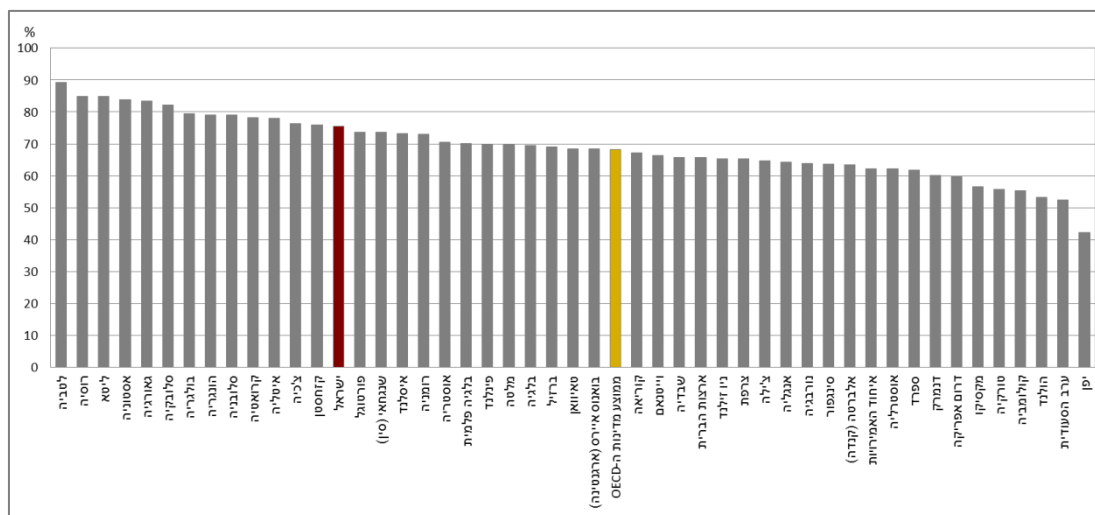
למורים תפקיד מרכזי בכל מערכת חינוך, שכן הם מופקדים על ההוראה ומשפיעים על מעורבות התלמידים בלמידה. המחקר החינוכי העדכני מלמד כי המורים והיבטים שונים הקשורים להוראה ולהכשרה הם הגורמים החשובים ביותר המשפיעים על הלמידה אצל תלמידים. עם גורמים אלו נמנים פרקטיקות הוראה, אסטרטגיות הוראה ושיטות הערכה המופעלות בכיתה, לצד הכשרה ופיתוח. גם להכשרה ולתארים מתקדמים תרומה לקידום ההוראה.¹ נוסף על המורים, המנהלים מופקדים על סביבת העבודה של המורים ומשפיעים עליה, ויש להם תפקיד מרכזי בקידום תהליכי ההוראה והלמידה. לכן חשוב להבין את הפרופיל של המורים והמנהלים, העומדים בכל מדינה בחזיתו של ההליך החינוכי. לסטטוס של העסקת המורה, קרי קביעות או העסקה בחוזה לפרק זמן קצוב, חשיבות בביטחון התעסוקתי של המורה, והיקף המשרה של המורה והמנהל עשוי ללמד על מחויבותם ועל החשיבות שהם מייחסים לתפקידם.

2.1. פרופיל המורים בכיתות ז'-ט' ומנהלי בתי הספר

מגדר

כשלושה רבעים (76%) מהמורים בכיתות ז'-ט' בישראל הם נשים (תרשים 1). שיעור זה גבוה מהממוצע במדינות ה-OECD (68%). שיעור הנשים בקרב המורים גבוה יותר בבתי ספר דוברי עברית (78%) בהשוואה לבתי ספר דוברי ערבית (67%) (לוח 1). מתוך המדינות שהשתתפו במחקר, שיעור הנשים בקרב המורים גבוה במיוחד בלטביה (89%), רוסיה וליטא (85% כל אחת), ולעומת זאת רק ביפן הן מהוות פחות ממחצית מהמורים (42%).

תרשים 1: שיעורי הנשים בקרב המורים בכיתות ז'-ט' – כלל המדינות

הערה: המדינות מסודרות בסדר יורד לפי שיעור הנשים בקרב המורים.
מקור למידע: OECD (2019), טבלה I.3.17.

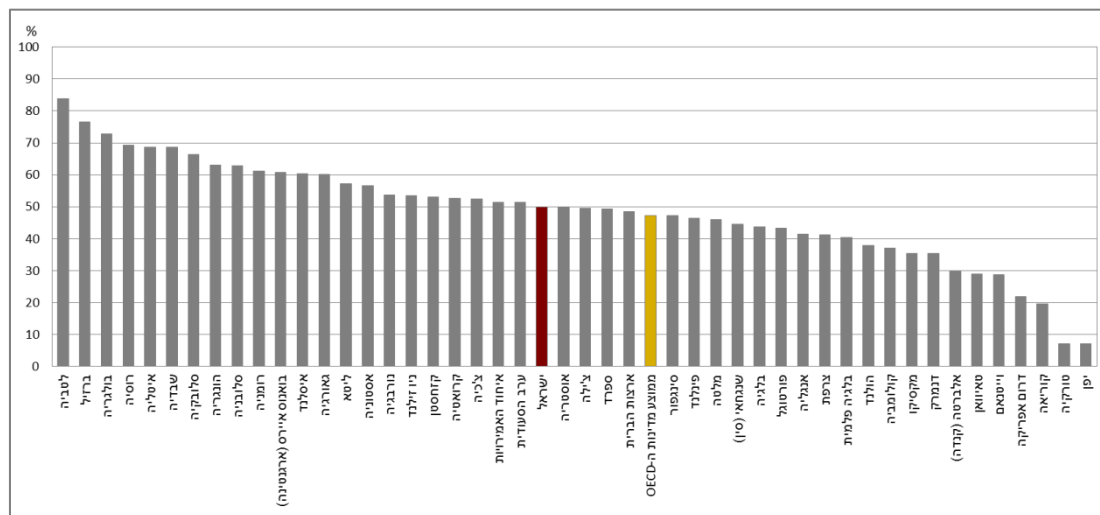
¹ רן ע. (2017) תרומת תארים מתקדמים לקידום ההוראה. יוספסברג בן-יהושע ל. (עורכת). תל-אביב: הוצאת מכון מופ"ת. http://library.macam.ac.il/study/pdf_files/d12655.pdf

לוח 1: מאפייני הרקע של המורים – מגדר

קריטריון		כלל ישראל	ממוצע OECD	בתי"ס דוברי ערבית	בתי"ס דוברי עברית
מגדר	גברים	24%	32%	33%	22%
	נשים	76%	68%	67%	78%

בקרב מנהלי בתי הספר בכיתות ז'-ט' בישראל, שיעור הנשים המנהלות עומד על 50%, גבוה במעט מהממוצע במדינות ה-OECD (47%) (תרשים 2). פער ניכר נרשם בין מגזרי השפה: בבתי ספר דוברי עברית כשני שלישים מן המנהלים הם נשים (63%), לעומת כשישית (16%) בלבד בבתי ספר דוברי ערבית (לוח 2). בשני מגזרי השפה, ובמידה רבה יותר בבתי ספר דוברי ערבית, שיעור הנשים בקרב מנהלי בתי הספר נמוך במידה ניכרת משיעור הנשים בקרב המורים. מתוך המדינות שהשתתפו במחקר, שיעור הנשים בקרב מנהלי בתי הספר גבוה במיוחד בלטיביה (84%) ובברזיל (77%), ולעומת זאת ביפן ובטורקיה הן מהוות פחות מעשירית מהמנהלים (7% בכל אחת מהמדינות).

תרשים 2: שיעור הנשים בקרב המנהלים – כלל המדינות

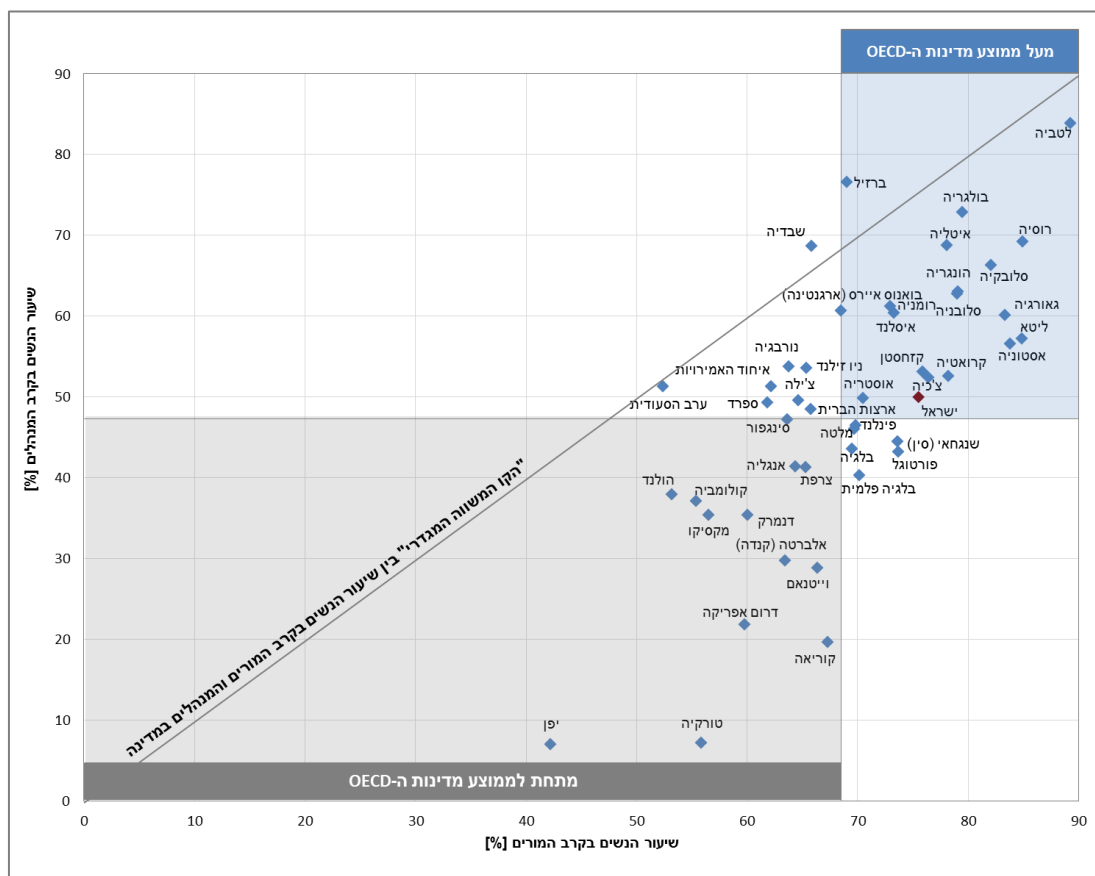
הערה: המדינות מסודרות בסדר יורד לפי שיעור הנשים בקרב המנהלים.
מקור למידע: OECD (2019), טבלה I.3.21

לוח 2: מאפייני הרקע של המנהלים – מגדר

קריטריון		כלל ישראל	ממוצע OECD	בתי"ס דוברי ערבית	בתי"ס דוברי עברית
מגדר	גברים	50%	53%	84%	37%
	נשים	50%	47%	16%	63%

במבט בין-לאומי, נשים הן הרוב בקרב המורים בכל המדינות שהשתתפו במחקר, למעט יפן, אך הן בגדר מיעוט בקרב המנהלים בכמחצית מהמדינות שהשתתפו במחקר. בבחינת שיעור הנשים בקרב מורים ומנהלים (תרשים 3), ישראל נמנית עם המדינות ששיעור הנשים בהן גבוה מהממוצע במדינות ה-OECD, בעיקר בקרב מורים ובמידת מה גם בקרב מנהלים. ברם, ישראל נמצאת מתחת ל"קו המשווה המגדרי", מה שמסקף את הפער בין שיעור הנשים בקרב מורים לבין שיעור הנמוך יותר בקרב מנהלים. פערים כאלה, אף כי במידה שונה מבישראל, נמצאו בכל המדינות שהשתתפו חוץ מברזיל, שבדיה וערב הסעודית, ויכולים לנבוע ממניע פנימי – כלומר נטייה מופחתת של נשים להגיש מועמדות לתפקידי ניהול, או ממניע חיצוני – כלומר נטייה מופחתת לבחור בנשים שהגישו מועמדות לתפקידי ניהול.

תרשים 3: מדד השוויון המגדרי: שיעורי הנשים בקרב מורים ומנהלים – כלל המדינות

בישראל לא נרשם שינוי של ממש בין שיעור הנשים בקרב המורים במחזור מחקר טאליס הקודם (2013) לשיעורן במחזור המחקר הנוכחי (2018).

גיל

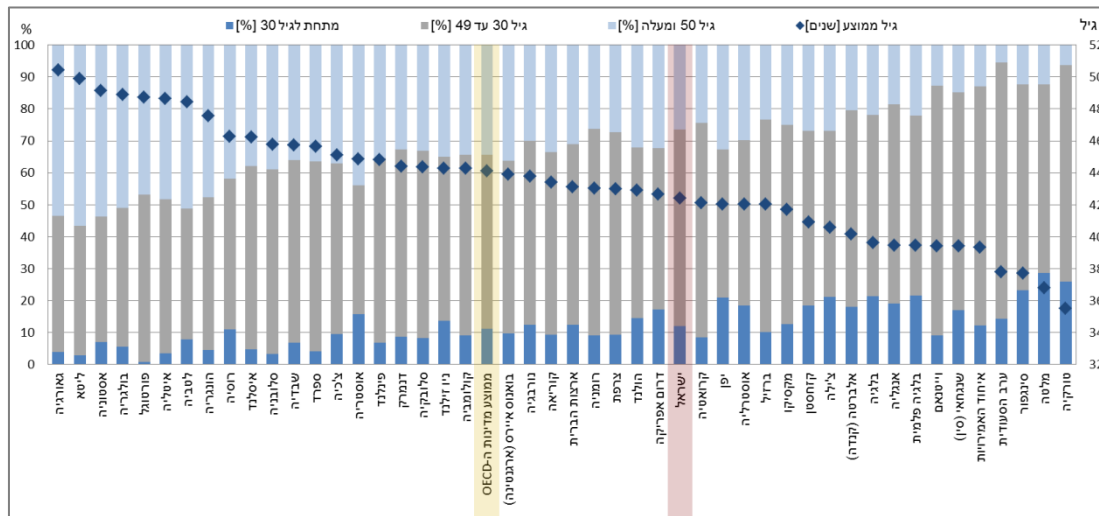
הגיל הממוצע של המורים בכיתות ז'-ט' בישראל הוא 42 שנים, נמוך במעט מהממוצע במדינות ה-OECD (44 שנים) (לוח 3 ו

תרשים 4). הדבר נובע משיעור נמוך יותר של מורים בני 50 ויותר בישראל (27%, לעומת 34% בממוצע מדינות ה-OECD). בממוצע, המורים בבתי ספר דוברי עברית (גיל ממוצע: 43 שנים) מבוגרים ב-4 שנים מעמיתיהם בבתי ספר דוברי ערבית (גיל ממוצע: 39 שנים) (לוח 3). יש לבחון את נתוני הגיל לנוכח העובדה שרבים מן המורים בבתי ספר דוברי עברית (וכנגד מכר בישראל) מתחילים בהכשרתם במקצוע רק לאחר שנות השירות הצבאי, וכן נמצאו הבדלים בשיעורי המורים שעברו הסבה אקדמית (ראו להלן).

לוח 3: מאפייני הרקע של המורים – גיל

קריטריון				גיל
כלל ישראל	ממוצע OECD	בתי"ס דוברי עברית	בתי"ס דוברי ערבית	
42.4	44.1	43.4	39.4	
12%	11%	11%	15%	
62%	54%	59%	69%	
27%	34%	30%	16%	

תרשים 4: גיל המורים בכיתות ז'-ט' – כלל המדינות

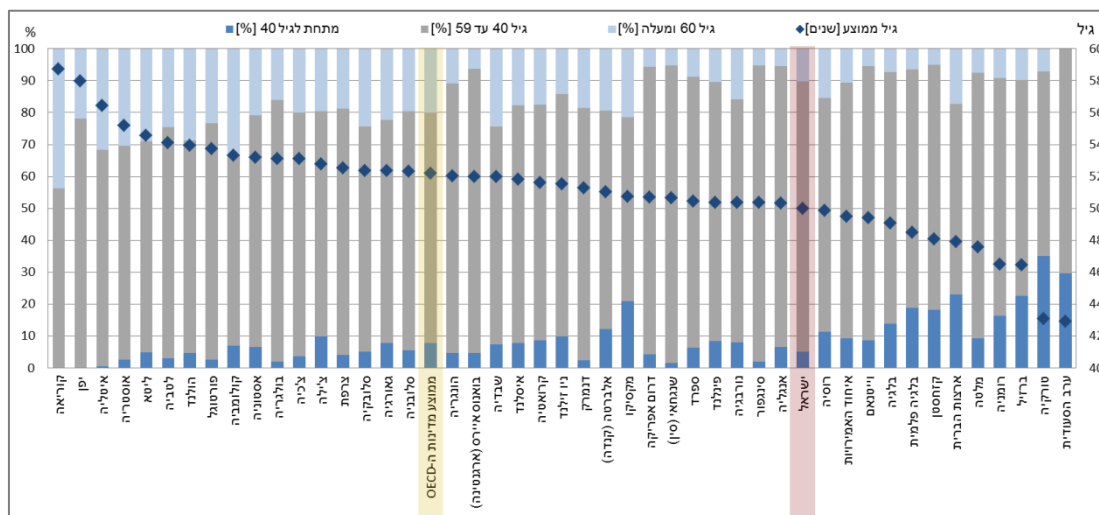
הערה: המדינות מסודרות בסדר יורד לפי הגיל הממוצע של המורים (הגיל הממוצע מוצג בציר הימני). מקור למידע: OECD (2019), תרשים I.3.1.

הגיל הממוצע של מנהלי בתי הספר בכיתות ז'-ט' בישראל הוא 50 שנים, נמוך במעט מהממוצע במדינות ה-OECD (52 שנים) (לוח 4 ותרשים 5). הדבר נובע בעיקר משיעור נמוך יותר של מנהלים בני 60 ויותר בישראל (10% לעומת 20% בממוצע מדינות ה-OECD). אין הבדל של ממש בין מגזרי השפה בגיל הממוצע של המנהלים (לוח 4).

לוח 4: מאפייני הרקע של המנהלים – גיל

קריטריון				
גיל	גיל ממוצע [שנים]			
	גיל ממוצע	כלל ישראל	ממוצע OECD	בתי"ס דוברי ערבית
	40 עד 59	85%	72%	88%
	60 ויותר	16%	20%	8%
גיל	פחות מ-40			
	9%	5%	8%	4%
	49.5	50.0	52.2	50.2
	75%	85%	72%	88%

תרשים 5: גיל המנהלים – כלל המדינות

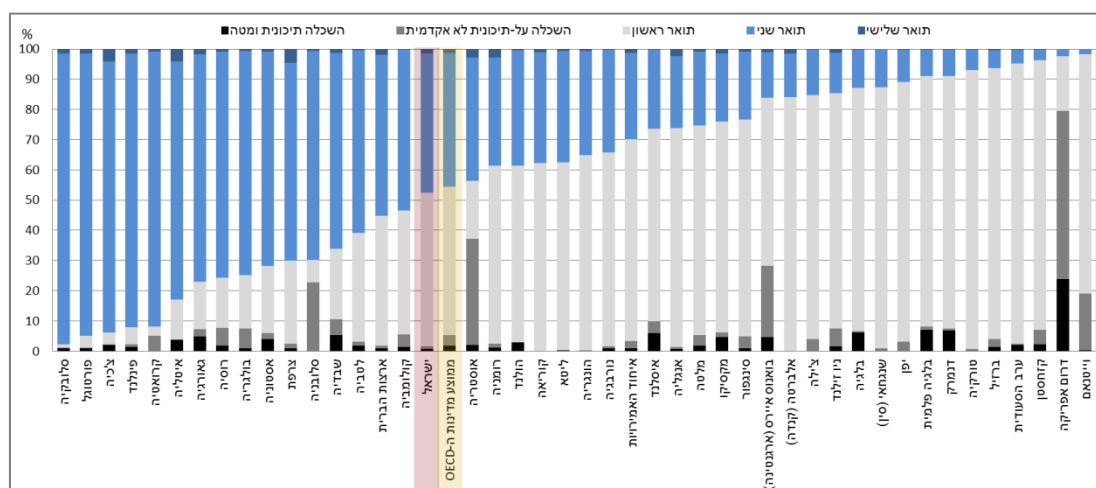
הערה: המדינות מסודרות בסדר יורד לפי הגיל הממוצע של המנהלים. מקור למידע: OECD (2019), תרשים I.3.2.

בישראל לא נרשם שינוי של ממש בגיל הממוצע של המורים והמנהלים בין מחזורי מחקר טאליס 2013 ו-2018, וכן לא נרשמו שינויים של ממש בשיעורים היחסיים של המורים והמנהלים בכל אחת מקטגוריות הגיל.

השכלה והכשרה להוראה ולניהול

לרוב המוחלט (98%) של המורים בכיתות ז'-ט' בישראל תואר ראשון ומעלה, מהם 46% בעלי תואר שני ו-1% בעלי תואר שלישי (לוח 5 ותרשים 6). נתון זה גבוה במעט מהממוצע במדינות ה-OECD העומד על 95% מורים בעלי תואר ראשון ומעלה, מהם 44% בעלי תואר שני ו-1% בעלי תואר שלישי.

תרשים 6: השכלת המורים בכיתות ז'-ט' – כלל המדינות

הערה: המדינות מסודרות בסדר יורד לפי שיעור מצטבר של בעלי תואר שני ושלישי.
מקור למידע: OECD (2019), תרשים I.4.3

במבט בין-לאומי ניכר שיעור גבוה (כ-90% ומעלה) של מורים בעלי תואר שני ויותר בקרואטיה, צ'כיה, פינלנד, פורטוגל וסלובקיה, ושיעור גבוה (כ-4% ומעלה) של מורים בעלי תואר שלישי בצרפת, איטליה וצ'כיה. לעומת זאת, שיעורם של מורים חסרי השכלה אקדמית, בין שהשכלתם תיכונית ומטה ובין שהשכלתם על-תיכונית לא אקדמית, גבוה במדינות מסוימות, ובעיקר בדרום אפריקה (79%), אוסטריה (37%), בואנוס איירס (ארגנטינה) (28%), סלובניה (23%) ווייטנאם (19%).

לוח 5: מאפייני הרקע של המורים – השכלה

קריטריון				
כלל ישראל	ממוצע OECD	בתי"ס דוברי עברית	בתי"ס דוברי ערבית	
1%	2%	1%	0%	השכלה תיכונית ומטה
1%	3%	1%	1%	השכלה על-תיכונית לא אקדמית
51%	49%	49%	58%	תואר ראשון
46%	44%	48%	39%	תואר שני
1%	1%	1%	1%	תואר שלישי

אומנם שיעור המורים בעלי השכלה אקדמית דומה בשני מגזרי השפה, אך אפשר לראות כי שיעורם של המורים בעלי תואר שני גבוה יותר בבתי ספר דוברי עברית (48%) בהשוואה לשיעורם בבתי ספר דוברי ערבית (39%) (לוח 5).

בהשוואה ל-2013, בישראל חל גידול של 8% בשיעור המורים בעלי תואר שני. גידול זה נרשם בשני מגזרי השפה, וניכר יותר בבתי ספר דוברי ערבית (14%) בהשוואה לבתי ספר

דוברי עברית (8%). משמעות הדבר היא שאף כי ב-2018 קיים פער לא מבוטל בין שני מגזרי השפה בשיעור המורים בעלי תואר שני, ניכרת מגמה של צמצום בגודל הפער בהשוואה ל-2013. בשיעור המורים בעלי תואר שלישי בישראל לא חל שינוי של ממש. לעומת זאת, במספר לא מבוטל של מדינות נרשם גידול בשיעור המורים בעלי תואר אקדמי בכלל (בעיקר בצ'ילה, בקרואטיה ובפורטוגל, וכן באוסטריה, באיסלנד ובסלובניה בהשוואה ל-2008) ובעלי תואר שלישי בפרט (בעיקר בצרפת, רומניה ואיטליה). ייתכן שהדבר קשור לעובדה שבשנים האחרונות מורים נדרשים להשלים יותר שנות לימוד לשם הכרה ועמידה בתנאי ההכשרה (שכוללת זכאות לתואר ראשון או הסמכה מקבילה לו), כחלק מדרישות הרשויות, וזאת לצד גידול במכונים ובמחלקות להכשרת מורים שמאפשרות תוכניות שכאלו וכן פרישה/עזיבה של מורים שלא השלימו הכשרתם. ברם, תופעה זו איננה ייחודית לעוסקים בתחום ההוראה, והיא נכונה לכלל האוכלוסייה הבוגרת (גילאי 25 עד 64) במדינות רבות.

בישראל קיימים מגוון מסלולי הוראה ספציפיים להכשרת מורים.²

נמצא כי בישראל (לוח 6) מרבית המורים המלמדים בכיתות ז'-ט' השלימו תוכניות או מסלולי הוראה להכשרת מורים. כמעט מחציתם (44%) הוסמכו להוראה בתוכנית להכשרת מורים במתכונת משולבת במכללת לחינוך, כרבע הוכשרו במתכונת דו-שלבית באוניברסיטה (25%), ושיעור מצטבר דומה הוכשרו בתוכנית הסבת אקדמאים להוראה, אם במסלול במכללה לחינוך הכולל השלמה בתחום התוכן (18%) ואם בתוכנית לקראת תואר מוסמך בהוראה (6%). במבט פנים-ישראלי, השוואה בין מורים בבתי ספר דוברי עברית לבין עמיתיהם בבתי ספר דוברי ערבית מעלה כי בקרב הראשונים גבוה יותר שיעור המורים שהוסמכו בתוכניות להסבת אקדמאים להוראה במכללות לחינוך (19% לעומת 14%, בהתאמה), ונמוך יותר שיעור המורים שהוסמכו בתוכניות הכשרה דו-שלביות באוניברסיטה (24% לעומת 30%, בהתאמה).

לוח 6: מאפייני הרקע של המורים – הכשרה להוראה

קריטריון		כלל ישראל	ממוצע OECD	בתי"ס דוברי עברית	בתי"ס דוברי ערבית
הכשרה להוראה ³	תוכנית להכשרת מורים במתכונת משולבת במכללה לחינוך	44%	---	44%	45%
	תוכנית להכשרת מורים במתכונת דו-שלבית באוניברסיטה	25%	---	24%	30%
	תוכנית להסבת אקדמאים להוראה במכללה לחינוך	18%	---	19%	14%
	תוכנית מוסמך בהוראה (M. Teach)	6%	---	6%	6%
	ללא תעודת הוראה	3%	---	3%	1%
	אחר	4%	---	4%	3%

² קיימים מגוון של מסלולים להכשרת מורים:

- תוכנית להכשרת מורים במתכונת משולבת במכללה לחינוך – לימודים לקראת תואר ראשון בחינוך (B.Ed.) עם התמחות בתחום תוכן וכן לימודי תעודת הוראה.
- תוכנית להכשרת מורים במתכונת דו-שלבית באוניברסיטה – לימודים לקראת תואר ראשון בתחום דעת מסוים ולאחר מכן לימודי תעודת הוראה באותו תחום.
- תוכנית הסבת אקדמאים להוראה במכללה לחינוך – לימודים לבעלי תואר ראשון אקדמי הולמדים לקראת תעודת הוראה והשלמת התמחות בתחום התוכן.
- תוכנית מוסמך בהוראה (M. Teach) – לימודים לבעלי תואר ראשון הולמדים לקראת תואר שני עם התמחות בתחום תוכן, בראשית הדרך בעיקר במתמטיקה ובמדעים, וכן תעודת הוראה.

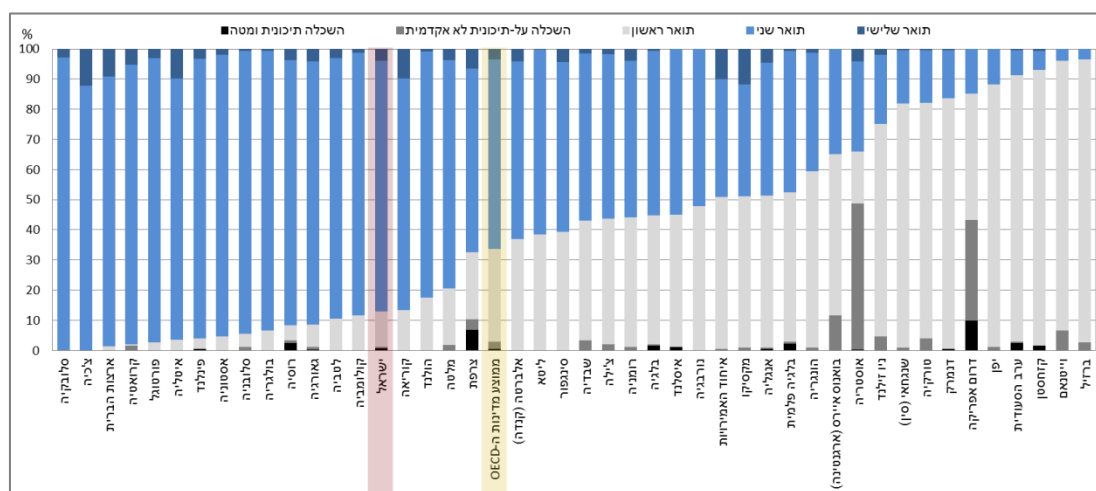
³ בשל השונות הרבה בין מדינות במסלולי ההכשרה של מורים, לא מדווח ממוצע בין-לאומי.

מתוך המדינות שהשתתפו במחקר, שאלה זו נכללה בשאלוני המורים ב-33 מדינות. במרבית המדינות חלק הארי של מורים הוסמכו להוראה בתוכניות להכשרת מורים במתכונת משולבת. בתוכניות במתכונת משולבת מושם דגש על אינטגרציה והעמקה בשיטות הוראה ופדגוגיה גם בהקשר של תחום התוכן, אך טמונה בהן מידה מועטה יותר של גמישות בכניסה למקצוע, בעיקר בנוגע למי שלמדו תחום אחר שאיננו חינוך. שיעורים גבוהים במיוחד של מורים שהוסמכו להוראה בתוכניות להכשרת מורים במתכונת משולבת נרשמו בטורקיה, בבלגיה, בפינלנד, בקוריאה, בסין (שנגחאי) ובסלובקיה (מכ-80% עד כ-90% ממוריהן הוכשרו בתוכניות אלו) ובעיקר בווייטנאם (96%). לעומת זאת, הכשרת מורים בתוכניות במתכונת דו-שלבית שכיחות פחות, באופן יחסי, במרבית המדינות. תוכניות אלו מציעות מומחיות עמוקה ורחבה יותר בתחום התוכן, לצד זהות מקצועית חלשה יותר. הכשרת מורים בתוכניות במתכונת דו-שלבית נפוצה באנגליה (75%), בצרפת, באוסטרליה ובאלברטה (קנדה) (כ-45% עד כ-55%). עם זאת ראוי לציין כי התוכניות הללו צוברות תאוצה בשנים האחרונות ונעשות נפוצות יותר, שכן שיעור המורים בראשית דרכם שהוכשרו בהן משתווה לשיעור המורים שהוכשרו בתוכניות במתכונת משולבת ואף גבוה ממנו – כך לדוגמה באנגליה, באלברטה (קנדה), בהונגריה, בקרואטיה, ברומניה, בצרפת, בדרום אפריקה, באוסטרליה ועוד. ייתכן שהדבר נובע מצעדי תגובה למחסור במורים, שהובילו לכך שמועמדים בעלי תואר אקדמי בתחומי דעת שונים נדרשו רק להשלים לימודי תעודה ופרקטיקום. לחלופין, ייתכן שהדבר משקף נטייה הולכת וגוברת של צעירים לדחות את ההחלטה בדבר הקריירה שלהם לשלב מאוחר יותר, שבו כבר השלימו תואר אקדמי. במרבית המדינות שיעור המורים שהוכשרו בתוכניות עם התמחות בהוראת תחום התוכן בלבד עומד על אחוזים מעטים, למעט רומניה, לטביה, צרפת וגאורגיה (כ-20% ויותר). שיעור המורים שאינם בעלי תעודת הוראה נמוך מ-5% (לרוב כ-1%), למעט מקסיקו (8%) וערב הסעודית (10%). שתי קבוצות אחרונות אלו של מורים הן מקור לדאגה, שכן הם חסרים ידע סדור ומעמיק בתחום התוכן, ולא כל שכן ידע פדגוגי-תוכני שחיוניים כל כך להוראה איכותית של תחום הדעת, וכך גם התנסות פרקטית בהוראה, שנמצאה כהיבט חשוב בהכשרת מורים במדינות שהישגי תלמידיהן גבוהים.

כמעט לכל המנהלים בכיתות ז'ט' תואר ראשון ויותר (תרשים 7). ל-83% מהם תואר שני (בתי ספר דוברי עברית – 85%; בתי ספר דוברי ערבית – 78%), ול-4% מהם תואר שלישי (2% ו-8%, בהתאמה). בממוצע מדינות ה-OECD נמצא שיעור נמוך יותר של מנהלים בעלי תואר שני (63%) ושיעור דומה של בעלי תואר שלישי (3%).

במבט בין-לאומי ניכר שיעור גבוה (95% ויותר) של מנהלים בעלי תואר שני או שלישי באסטוניה, בפינלנד, באיטליה, בפורטוגל, בקרואטיה, בארה"ב, בצ'כיה ובסלובקיה. מתוכן, שיעור גבוה (יותר מ-10%) של מנהלים בעלי תואר שלישי נמצא רק בצ'כיה, לצד מקסיקו ואיחוד האמירויות. לעומת אלו, שיעור נמוך (פחות מ-10%) של מנהלים בעלי תואר שני או שלישי נרשם בערב הסעודית, קזחסטן, וייטנאם וברזיל.

תרשים 7: השכלת המנהלים – כלל המדינות

הערה: המדינות מסודרות בסדר יורד לפי שיעור מצטבר של בעלי תואר שני ושלישי.
מקור למידע: OECD (2019), תרשים I.4.3.

אמנם בישראל שיעור המנהלים בעלי תואר שלישי גבוה יותר בבתי ספר דוברי ערבית (8%) בהשוואה לבתי ספר דוברי עברית (2%), אך אין הבדל של ממש בין מגזרי השפה בשיעור המנהלים בעלי תואר שני ויותר (לוח 7).

לוח 7: מאפייני הרקע של המנהלים – השכלה

קריטריון				
קריטריון	כלל ישראל	ממוצע OECD	בתי"ס דוברי עברית	בתי"ס דוברי ערבית
השכלה	1%	0%	0%	2%
	1%	2%	1%	0%
	12%	31%	12%	11%
	83%	63%	85%	78%
	4%	3%	2%	8%

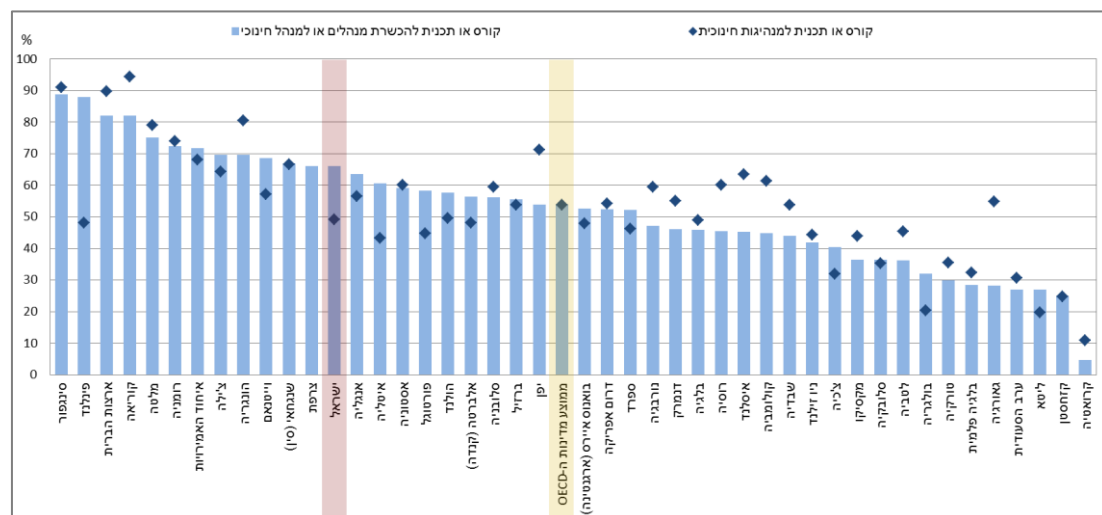
בהשוואה ל-2013, בישראל חל גידול של 6% בשיעור המנהלים בעלי תואר שני. הגידול בשיעורם של בעלי תואר שני נרשם בשני מגזרי השפה, וניכר יותר בבתי ספר דוברי ערבית (12%) בהשוואה לבתי ספר דוברי עברית (4%). בעקבות זאת נסגר כליל הפער בין מגזרי השפה בשיעור המנהלים בעלי תואר שני ומעלה. מתוכם, כאמור, בבתי ספר דוברי ערבית שיעור גבוה יותר של מנהלים בעלי תואר שלישי. במספר לא מבוטל של מדינות נרשם גידול בשיעור המנהלים בעלי תואר אקדמי בכלל (בעיקר בצ'כיה ובקרואטיה, וכן באוסטריה ובאיסלנד בהשוואה ל-2008 – בדומה לתמונה בקרב המורים), ובפרט בעלי תואר שלישי (בעיקר באיטליה, בקוריאה, בצרפת ובמקסיקו).

מחקרים מראים כי הכשרה ייעודית לתפקיד המנהל ולהתמודדות עם אתגרי התפקיד גורמת למנהלים ליישם בשכיחות גבוהה יותר את הפרקטיקות שרכשו בהכשרתם. כך, מנהיגות ארגונית ומנהיגות חינוכית, שהן ליבת התוכניות הייעודיות האלה, תורמות בתורן לשיתוף פעולה בקרב הצוות החינוכי, להכשרה מיטבית של מורים ולשיפור תהליכים ארגוניים בבית הספר. 89% מהמנהלים בישראל דיווחו כי השתתפו בתוכניות הכשרה ייעודיות למנהלים או למנהל חינוכי (מתוכם 66% עשו זאת לפני שהתמנו לתפקיד), בדומה לממוצע מדינות ה-OECD (87%-ו-54%, בהתאמה) (בלוח 8 מוצגים שיעורי ההשתתפות הכוללים בקורסים או בתוכניות להכשרת מנהלים/מורים, ובתרישים 8 מוצגים השיעורים של מי שהשלימו את ההכשרה בקורס או בתוכנית לפני שהתמנו לתפקיד). לעומת זאת, רק 69% מהמנהלים בישראל השתתפו בתוכנית למנהיגות חינוכית (מתוכם 49% לפני שהתמנו לתפקיד), שיעור נמוך מהממוצע במדינות ה-OECD (83%-ו-54%, בהתאמה), ולמעשה רק בשש מדינות נרשם שיעור השתתפות נמוך מבישראל. לשם השוואה, במדינות מזרח אסיה, שבולטות בהישגים הלימודיים של תלמידיהן במבחנים בין-לאומיים, שיעורי ההשתתפות בקרב המנהלים בכל אחת מן התוכניות הללו עומדים על 95% לפחות, וכך גם בקזחסטן, בהונגריה ובגאורגיה.

לוח 8: מאפייני הרקע של המנהלים – הכשרה לניהול

קריטריון		כלל ישראל	ממוצע OECD	בתי"ס דוברי עברית	בתי"ס דוברי ערבית
הכשרה לניהול	קורס או תוכנית להכשרת מנהלים או למנהל חינוכי	89%	87%	88%	91%
	קורס או תוכנית למנהיגות חינוכית	69%	83%	67%	78%
	קורס או תוכנית להכשרת מורים	92%	91%	93%	91%

תרשים 8: שיעור המנהלים שהשלימו הכשרה ייעודית למנהלים לפני שקיבלו עליהם את התפקיד – כלל המדינות

הערה: המדינות מסודרות בסדר יורד לפי שיעור המנהלים שהשתתפו בקורס או בתוכנית להכשרת מנהלים או למנהל חינוכי בטרם קיבלו עליהם את התפקיד.

מקור למידע: OECD (2019), תרשים 1.4.8.

נוסף על כך, 92% מהמנהלים בישראל (מתוכם 90% לפני שהתמנו לתפקיד) השתתפו בתוכנית להכשרת מורים, בדומה לממוצע מדינות ה-OECD (91%-ו-85%, בהתאמה). ממצא זה תואם את העובדה שמרבית המנהלים היו בעבר מורים, וחלקם אף ממשיכים בכך במקביל לתפקידם הניהולי. מעניין לציין כי במקסיקו, בפורטוגל, בקרוואטיה ובצ'כיה, יותר מ-25% מהמנהלים לא קיבלו הכשרה כמורים. באיטליה, בערב הסעודית ובליטא שיעורם עולה

על 15%. זאת כנראה עקב מדיניות – מבחירה או מאילוץ – הפועלת לגייס מנהלים מקרב אוכלוסיות שאינן מורים, או מתפיסת הניהול כתפקיד שאינו מצריך רקע בהוראה (מנהיגות ניהולית בלבד, בשונה ממנהיגות פדגוגית).

במבט פנים-ישראלי (לוח 8), שיעורים דומים של מנהלים בשני מגזרי השפה השתתפו בתוכניות להכשרת מנהלים או למנהל חינוכי (בתי ספר דוברי עברית – 88%; בתי ספר דוברי ערבית – 91%) או בתוכניות להכשרת מורים (93%-91%, בהתאמה), אך שיעור גבוה יותר של מנהלים בבתי ספר דוברי ערבית השתתפו בתוכנית למנהיגות חינוכית (78%) לעומת 67% מעמיתיהם בבתי ספר דוברי עברית).

בהשוואה ל-2013, בישראל ובמרבית המדינות לא חלו שינויים של ממש בשיעורי ההשתתפות של מנהלים בתוכניות הכשרה ייעודיות, אף כי במספר מדינות נרשם גידול בשיעור המנהלים שהשתתפו בתוכניות להכשרת מנהלים או למנהל חינוכי (פינלנד, פורטוגל, לטביה, דנמרק, ניו זילנד, רומניה) או בתוכניות למנהיגות חינוכית (פינלנד, פורטוגל, לטביה, סינגפור, סלובקיה וספרד).

ותק

הוותק הממוצע של המורים בכיתות ז'-ט' בישראל עומד על כ-15 שנים, נמוך במעט מן הוותק הממוצע במדינות ה-OECD (17 שנים). עם זאת, למורים בישראל ותק רב יותר בתפקידים חינוכיים אחרים לא בתור מורים ובתפקידים שאינם קשורים להוראה (במצטבר יותר מ-7.5 שנים לעומת 5.5 שנים בממוצע מדינות ה-OECD). בממוצע, הוותק של מורים בבתי ספר דוברי עברית גדול בכשנתיים מהוותק של מורים בבתי ספר דוברי ערבית (לוח 9). נתון זה מתיישב עם גילם המבוגר יותר של המורים בבתי ספר דוברי עברית.

כרבע מן המורים בישראל (25%) נמצאים בראשית דרכם המקצועית, כלומר הם בעלי ותק של 5 שנים לכל היותר, בשיעורים דומים בשני מגזרי השפה. שיעור זה גבוה משיעורם בממוצע מדינות ה-OECD (19%). השיעור הגבוה ביותר של מורים בראשית דרכם נרשם בטורקיה (31%), בצ'ילה ובסינגפור (29% כל אחת), ואילו השיעור הנמוך ביותר נרשם בווייטנאם (9%), בליטא (7%) ובפורטוגל (3%), מה שמעיד על עתודה מצומצמת בלבד של כוח הוראה צעיר בשלוש מדינות אלו.

לוח 9: מאפייני הרקע של המורים – ותק בהוראה

קריטריון		כלל ישראל	ממוצע OECD	דוברי עברית	דוברי ערבית
ותק בהוראה	ותק ממוצע [שנים]	15.1	17.0	15.6	13.8
	מורים בראשית דרכם (עד 5 שנים)	25%	19%	25%	23%
	מורים ותיקים (יותר מ-5 שנים)	75%	81%	75%	77%

הוותק הממוצע בתפקיד מנהל בית ספר בכיתות ז'-ט' בישראל עומד על כמעט 9 שנים, נמוך בשנה מהממוצע במדינות ה-OECD (כמעט 10 שנים). הוותק הממוצע של מנהלים בבתי ספר דוברי ערבית גבוה אך בכחצי שנה מהוותק הממוצע של עמיתיהם בבתי ספר דוברי עברית (לוח 10). למנהלים בישראל ותק רב יותר בתפקידי ניהול בית ספריים אחרים (7 שנים לעומת כ-5 שנים בממוצע מדינות ה-OECD) ובתור מורים (23 שנים לעומת 20 שנים, בהתאמה). כ-37% מן המנהלים בישראל נמצאים בראשית דרכם בתפקיד (כלומר הם בעלי ותק של 5 שנים לכל היותר), ושיעורם נמוך יותר בבתי ספר דוברי ערבית (25% לעומת 41% בבתי ספר דוברי עברית).

לוח 10: מאפייני הרקע של המנהלים – ותק בניהול

קריטריון				
כלל ישראל	ממוצע OECD	דוברי עברית	דוברי עברית	בתי"ס דוברי ערבית
8.7	9.7	8.6	9.2	
37%	---	41%	25%	
63%	---	59%	75%	

2.2. סטטוס העסקה והיקף משרה

סטטוס העסקה

לכ-80% מהמורים בכיתות ז'-ט' בישראל הוענקה קביעות (לוח 11), בעוד היתר מועסקים בחוזה עבודה לתקופה קצובה של יותר משנה (6%) או עד שנה (15%). שיעורים אלו דומים בעיקרם לשיעורים המקבילים בממוצע מדינות ה-OECD (82%, 6% ו-12%, בהתאמה).

בבתי ספר דוברי עברית שיעור המורים שהוענקה להם קביעות (78%) נמוך משיעורם בבתי ספר דוברי ערבית (85%) (לוח 11). כצפוי, רק כ-40% מהמורים בראשית דרכם הם בעלי קביעות, וגם כאן נרשם פער ניכר בין מגזרי השפה – 36% בבתי ספר דוברי עברית לעומת 53% בבתי ספר דוברי ערבית.

לוח 11: מאפייני הרקע של המורים – סטטוס העסקה

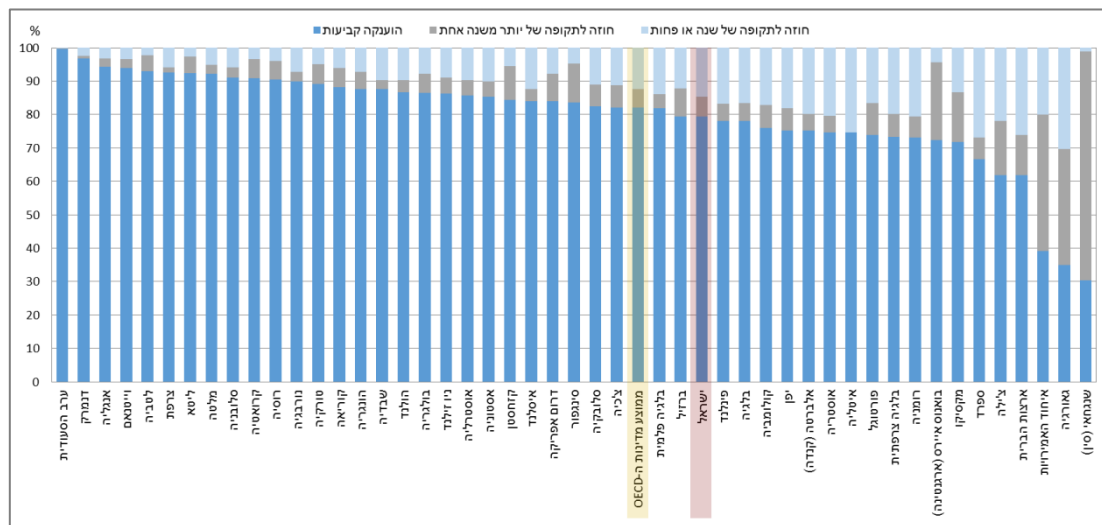
קריטריון				
כלל ישראל	ממוצע OECD	דוברי עברית	דוברי עברית	בתי"ס דוברי ערבית
79%	82%	78%	85%	
6%	6%	6%	6%	
15%	12%	17%	9%	

במבט בין-לאומי (תרשים 9. Error! Not a valid bookmark self-reference.) ניכר שיעור גבוה של מורים שהוענקה להם קביעות בדנמרק (97%) ובערב הסעודית (נושק ל-100%), ואילו שיעור נמוך במיוחד נרשם באיחוד האמירויות הערביות (39%), בגאורגיה (35%) ובשנגחאי (סין) (30%). לצד זאת, שיעורם של המועסקים בחוזה עבודה לתקופה קצובה של שנה לכל היותר עומד על כרבע מן המורים ואף גבוה מזה באיטליה (25%), בארה"ב (26%), בספרד (27%) ובגאורגיה (30%).

כצפוי, נמצא קשר הדוק בין סטטוס העסקה של מורים לבין מאפייני הרקע שלהם. כך, בישראל 60% מן המורים בראשית דרכם (ותק של 5 שנים לכל היותר) מועסקים בחוזה זמני, לעומת 8% בלבד מן המורים הוותיקים (ותק של יותר מ-5 שנים). ישראל נמנית עם המדינות שבהן פער זה ניכר במיוחד (52% לעומת 35% בממוצע מדינות ה-OECD), אף כי הפער הגדול ביותר נרשם באוסטריה (76%) ובבלגיה (71%). הפער גדול אף יותר בהתחשב בגיל המורים: 66% מן המורים שגילם פחות מ-30 לעומת 6% מן המורים שגילם 50 שנים ויותר מועסקים בחוזה זמני. עוד בישראל, שיעור המועסקים בחוזה זמני גבוה יותר בקרב מורים (26%) בהשוואה למורות (19%). גם בהיבט זה הפער בישראל (7%) ניכר בגודלו. רק באיטליה (10%), באסטוניה (13%) ובאיחוד האמירויות הערביות (19%) נרשמו פערים גדולים יותר מבישראל.

⁴ הנתון הבין-לאומי עבור מנהלים בממוצע מדינות ה-OECD לא דווח על ידי מארגני המחקר.

תרשים 9: סטטוס העסקת מורים – כלל המדינות

הערה: המדינות מסודרות בסדר יורד לפי שיעור המורים שהוענקה להם קביעות.
מקור למידע: OECD (2020), תרשים II.3.1

היקף משרה

כשלושה רבעים מן המורים מועסקים במשרה מלאה (73%), והיתר מועסקים במשרה חלקית. ככל שהיקף המשרה קטן יותר, כך פוחת שיעור המורים המועסקים בהיקף זה (13% מועסקים בהיקף של 71%-90%, 9% מועסקים בהיקף של 50%-70%, ו-5% מועסקים בהיקף נמוך מ-50%). לא נמצאו הבדלים ניכרים בין מגזרי השפה (Error! Reference source not found.). התפלגות זו של מורים בישראל לפי היקף משרתם דומה בעיקרה להתפלגות עמיתיהם בממוצע מדינות ה-OECD, אף שמסתמן כי בישראל שיעור המורים המועסקים במשרה מלאה נמוך במעט (ב-6%), ובהתאם לכך גבוה במעט שיעור המורים המועסקים במשרה חלקית.⁵

לוח 12: מאפייני הרקע של המורים – היקף משרה

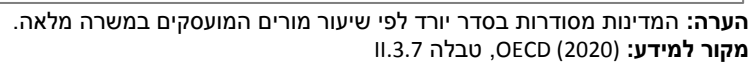
קריטריון	כלל ישראל	ממוצע OECD	בתי"ס דוברי עברית	בתי"ס דוברי ערבית
היקף משרה	משרה מלאה (<90%)	73%	79%	74%
	משרה חלקית (71%-90%)	13%	10%	11%
	משרה חלקית (50%-70%)	9%	7%	8%
	משרה חלקית (>50%)	5%	4%	7%

במבט בין-לאומי (Error! Reference source not found.) ניכר שיעור גבוה של מורים המועסקים במשרה מלאה במדינות מזרח אסיה: שנגחאי (סין), סינגפור, קוריאה וטאיוואן, וכן בדרום אפריקה ובארצות הברית (כ-95%), ואילו שיעור נמוך במיוחד נרשם בערב הסעודית, בברזיל, בהולנד (כ-42%) ובעיקר במקסיקו (35%). לצד זאת, שיעורם של המועסקים במשרה חלקית בהיקף נמוך מ-50% גבוה במיוחד במקסיקו (23%) ובערב הסעודית (30%).

כצפוי, נמצא קשר הדוק גם בין היקף המשרה לבין מאפייני הרקע של מורים. כך, בישראל 45% מן המורים בראשית דרכם מועסקים במשרה חלקית, לעומת 20% מן המורים

⁵ ייתכן שממצא זה קשור לעובדה שבישראל שיעור המורים העובדים בשני בתי ספר (כ-6%) כפול משיעורם בממוצע מדינות ה-OECD (3%).

תרשים 10: סטטוס העסקת מורים – כלל המדינות

לוח 13: מאפייני הרקע של המנהלים – היקף העסקה

בהקשר זה ראוי לציין כי בין מחזור מחקר 2013 למחזור 2018 נרשם שינוי ניכר בהתפלגות המנהלים בישראל המועסקים במשרה מלאה: אומנם שיעורם המצטבר נותר כשהיה (כ-99%), אך שיעור המנהלים שלא חלה עליהם חובת הוראה ירד מ-25% ב-2013 ל-4% בלבד ב-2018, ובהתאם לזה עלה שיעור המנהלים שחלה עליהם חובת הוראה מ-75% ל-96% בהתאמה.